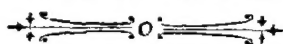

Reg. No. 61

શ્રી.

ગાયત્રી ઇન્સાઈર

નાટકના ગાયનો.

શ્રી નરહરિ પ્રાસાદિક નાટક કું.

માટે

રચનાર તથા ડિસિદ્ધ કરનાર.

જમનાદાસ વસનજી ઠક્કર.

મેનજર શ્રી ન પ્રા ના. કું.

આવૃત્તી ૭ મી

પ્રત ૧૦૦૦

સર્વ હક કર્તાને સ્વાધીન

સેડ ક્લર્ક પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ મા ગેઠ મણીલાલ ચીવલાલે
છાંયું બોરડી અજર-વીરમગમ

સંવત ૧૯૮૦

મને ૧૯૨૪.

કીંમત ૦-૪-૦

“ ગયખી-ઈન્સાફ ” નાટકના મુખ્ય પાત્રો.

૧૧૨૧૧

પુસ્તક પાત્રો.

બહાદુરજી	ઈરાનનો આદલશાહ.
ગુલશાહ	મલેકપુરનો અમીર.
આફતાબ	ફરોઝાબારના જાગીરદાર બખત્યારશાહના પુત્ર.
મહેતાબ	સુલ્તાનાનો અંગરક્ષક.
અર્જમાન	મલેકપુરનો હકીમ.
લીમલ	મલેકપુરનો વકીલ.
ખુશરોખાન	મલેકપુરનો વકીલ.
ખુદાદોસ્ત	એક ફકીર ભુતકાળનો બખત્યારશાહ.

સ્ત્રી પાત્રો.

સુલ્તાના	મલેકપુરની શહેનશાહબાદુ
ગુલબાર	ગુલશાહની પોપેત્રી પુત્રી.
દિલબર	ગુલશાહની પુત્રી.
ખુરસેદ	અનુભવી બુદ્ધી ગુલશાહની બેન.
પરવીઝ	સુલ્તાનાની કનીઝક.
સમશ્ચ	લીમલ હકીમની સ્ત્રી.
શીરીન	ખુશરોખાન વકીલની સ્ત્રી.

તે સિવાય વજીર, જાલીમ, મસ્તાન, અર્દશીર, નાચકાઓ, ઠરખાસીઓ, સિપાઇઓ વિગેરે વિગેરે,

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગતરાત કોપીરાશિદ દિમાગ]

અનુક્રમાક ૧૧૨૧૧ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ગાટીલત [૧-૨૧૧૨ .

વિભાગ ટ-૧૨૧

ખાસ યાદી

“ મલેકપુરની શહેનશાહખાતું સુલતાનાએ એક અખત્યારશાહ નામના પોતાના દરીઆખાર મહાલના જાગીરદારને કુંવરો સમજી તેનાથી ખ્યાર જોડેલો, ને તે ખ્યારના પરીણામે સુલતાનાને હમેલ બધા ખાદ અખત્યારશાહ પરણેલો છે તથા એ પુત્રોનો આપ છે એ ખબર પડે છે, ને પોતાના રાજ્યમાં એક પર બીજી ઓરત કરનારને સજત અબ્બનો કાયદો હોવાથી સુલતાના ગભરાય છે. ને પોતાની ભુલ દા મંદેવા ખાતર અખત્યારનો ખ્યાર બહાર ન પાડતાં તેને બીજા ગુન્હામાં લાવી ધરાનીશાહ બહાદુરે જંગની મદદ લઈ, તેને ધરાન મેકલી જન્મ કેદ કરાવે છે તેની પરણિત ઓરતને ઝેર આપી આફતાબ અને મહેતાબ નામના તેના પુત્રોને જંગલમાં મોકલી પે.તે કાંઈ કાનને બહાને પ્રદેશ જઈ એક ગુલશાર નામધારી પુરીને જન્મ આપી તે બાળકીને એક અબ્બણી ખુરશેદ નામની બાઈને સ્વાધીન કરી પોતે મલેકપુર આવે છે. જેને ગુલશાર સોંપાણી તે ખુરશેદ મલેકપુરના રહીશ એક પૈસાપાત્ર અમીર ગુલશાહની બેન હતી. પણ સુલતાનાથી આ વાત અબ્બણુ રહી. મોટા પેટની ખુરશેદ પણ આ લેદ સંભાળથી સાચવી રહી ને દીવસો શાન્તિમાં જવા લાગ્યા. ત્યાર પછી લગભગ આઠ દસ વર્ષે જંગલમાં રખડતા આફતાબ અને મહેતાબને સુલતાના લસ્કરી મોકરી આપે છે પછી થોડે મહીને આફતાબનો ખ્યાર ગુલશારથી અને મહેતાબનો ખ્યાર ગુલશાહની પુત્રી દીલબરથી જોડાય છે. આ વાતથી અબ્બણી સુલતાના એક બખત ગુલશાહની હવેલીમાં પધારે છે, અહીંથી આ નાટકની શરૂઆત થાય છે

શ્રી. ગાયત્રી-ધન્સાહ.

નાટકની પ્રવેશવાર હકીકત.

અંક પહેલો

પ્રવેશ ૧ લો—અમીર ગુલશાહને ત્યાં સુલતાના આમંત્રણ સ્વીકારી આવેછે ને ગુલઝરને ઓળખી તેનો પ્યાર આફતાબથી બોલાયે બાણી બીજવાય છે ને તેમ ન બનવા દેવાની તજવીજ કરે છે ને પોતાના સરદાર મઝબાનથી ગુલઝરને પરણાવવા ગુલશાહને સમજાવે છે.

પ્રવેશ ૨ જો—સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ કરવા સુલતાનાએ કેટલાએક ખાસ હક્કની બક્ષીસ સ્ત્રીઓને કાયદા મારફત આપેલી, તેનો ઉપરી અધિકારી પોતાના હકીમ લીમણને નીમેલો તે તથા મદદનોશ અધીકારી વકીલ ખુશરોખાન ઉપરના કાયદાને કઈ રીતે અમલમાં મુકવો તેનો વિચાર કરે છે અહીં લીમણની સ્ત્રી સમરૂપથી ખુશરોખાનની અને ખુશરોખાનની સ્ત્રી શીરીનથી લીમણની ચારી થાય છે.

પ્રવેશ ૩ જો—સુલતાના ગેરવ્યાજબી પ્યારને તોડી પાડવા આફતાબ તથા મહેતાબપર રાજ્યદ્રોહના ગુન્હાનું તહોમત મુકી બંનેને દેશપાર કરે છે ને તેની પાછળ દગાથી બંનેને મારી નાખવા મઝબાન તથા પદવીઝને મોકલે છે.

પ્રવેશ ૪ ઠો—દિલ્હીમાં પાસે છેવટની મુલાકાતે આવેલો મહેતાબ મર્ઝાબાનને ગુલશરાર પર બુલ્મ કરતો અટકાવે છે અને ત્યારબાદ આફતાબની પાછળ મલેકપુર છોડી જાય છે. સુલતાનાના ફરમાન મુજબ મર્ઝાબાન પણ તેની પાછળ જાય છે.

પ્રવેશ ૫ ઠો—મરદ પ્રમાણે ચોરતના હક્ક છે. એ વાક્યનો અવળો અર્થ ઉપજાવનાર લીમજી તથા તેની સ્ત્રી સમરૂખનો વિવાદ ખુશરોબાન સમરૂખની તરફથી કરે છે, લીમજી કંટાળી સમરૂખને પીયર વળાવી, શીરીનથી દિલ રીઝવવાના વિચાર કરે છે. ખુશરોબાન અને સમરૂખ વચ્ચે પણ તેવીજ ખાનગી ગોઠવણ થાય છે, અને દરેકના મનમાં લીમજી હકીમનું ઘર સંકેત સ્થાન નીમાય છે.

પ્રવેશ ૬ ઠો—મર્ઝાબાને આગળ આવી આફતાબને કાળા કિલ્લામાં મિજબાન બનાવી લેલી દાદરથી પછાડી મારી નાખવા હરેલી યુક્તિને પરવીઝ નાખુદ કરે છે. એટલે જીવતો રહેલો કેદી આફતાબ કાળા કિલ્લામાં અફસોસ કરે છે, ત્યાં ઉપરનીજ રીતે મર્ઝાબાન મહેતાબને ફસાવી લાવે છે. આફતાબ તેને બચાવે છે. મર્ઝાબાન ઓળખાય છે. પરવીઝ ગયબા ઈન્સાફનો ખ્યાલ તેને આપે છે.

અંક બીજો.

પ્રવેશ ૧ લો—દીલબરનો જન્મ દિવસ હોવાથી મોડીરાત્રી
 ગુધી અ નંદ કરી સૌ સજીયરો ગયા બાદ દીલબર અને ગુલબર દીકરા
 દર્દની પીડા કથે છે, ત્યાં કાળા કીણાના દાદરથી ઈબ્ન પામેલા મહેતબ
 બનો સંદેશો દીલબરને આપવા કીણાની બારી વાટે નાશી છુટેલો
 આફતાબ છુપો આવી મળેછે તેજ તકે કીણામાં બને લાઇને કેદ થયા
 બાણી મલેરપુર પાછો ફરેલો મર્ઝમાન પણ ગુલબરને ઉપાડી જવાના
 ઇલાથી છુપાતો આવેછે ને આફતાબને જોઈ તે અજબ અને બહિર
 થાયછે અફતાબ પકડાઈ જવાની બીકે તેને પીરતોડ મારી દીલબર
 રનો સંદેશો લઈ સટકી જાયછે. ઘાયલ થયેલા મર્ઝમાનને ગુલશાહ
 પોતાને ઘેર સારવાર માટે રાખેછે. ને સુલતાનાને ખબર આપેછે.
 એટલે સુલતાના પરવીઝ મારફત ગુલબરને પોતાની હબ્સ બેલાવે
 છે. પરવીઝ, ગુલબરને પાછી સોંપવી તે શરતે ખુશોદ પાસેથી
 તેડી જાય છે

પ્રવેશ ૨ જો—સુલતાના ગુલબરને આફતાબ-ભુલી મર્ઝમા-
 નથી પ્યાર કરવા સમજાવેછે. ગુલબર નથી માનતી એટલે કેદ કરેછે
 પરવીઝ પાતે આપેલાં વચ્ચનની વાત કહેછે પણ સુલતાના ગુલબરને
 છોડવા ના પાડે છે, તેથી તેમજ કાંઈક દયાવાન હોવાથી અને ખરી
 રીતે મર્ઝમાનને ચાહતી હોવાથી ઉશ્કેરાઈ સુલતાનાને પાયમાલ
 કરવા અને ગુલબરને છોડાવવા પરવીઝ હીમ્મત કરેછે,

(૫)

પ્રવેશ ૩ જો—હકીમ બહાર ગયો છે તે તકનો લાભ લઈ સમરૂબ ખુશરો ખાનને પે તાને ઘેર તેડી લાવી આનંદ કરે છે. ત્યાં લીમજી હકીમ આવે છે એટલે ખુશરોખાન ગભરાઈ એક પાણીન. પીપમાં છુપાય છે ને સમરૂબ ઘરમાં જાય છે. લીમજી સમરૂબને પીયર ગયેલી બાણી શીરીનને સાથે લાવેલો, પણ સમરૂબ ઘરમાં છે એ જાણતાં શીરીનને પાણીનાં બીજ પીપમાં છુપાવી દે છે ને પોતે સમરૂબ પાસે જાય છે.

પ્રવેશ ૪ થો—સારવાર માટે ગુલશાહે ઘરમાં રાખેલા મર્જી-ખાનના ઓગડામાંથી દીલખરને સુલતાનાની મહિર છાપચળો એક પત્ર હાથ આવે છે. તેની મદદ વડે કાળા કીલ્લામાં ફરિયાદ મહેતાખને છોડાવવા દીલખર ગુલશાહની જોડે જવા તૈયાર થાય છે ત્યાં સાંજે થયેલો મર્જીખાન આવી ગુલશાહનું ખુન કરી દીલખરને છતરી કેપાડી જાય છે.

પ્રવેશ ૫ મો—પરવીઝ સુલતાનાની મહિર ચોરી તેની મદદ વડે ગુલખરને છોડાવી બન્ને કાળા કીલ્લા તરફ નાસી જાય છે. પછીથી ગુલખર તથા પરવીઝના જવાથો છુટાયેલી સુલતાનાને ખુરશેદ દગાવે છે જેથી સુલતાના તેને પણ કેદ કરી મારી નાખવાના પરતી કરે છે.

પ્રવેશ ૬ ઠો—પીપમાંથી ગભરાઈ બહાર નીકળતાં શીરીન અને ખુશરોખાન છતાં થઈ જાય છે. ને પરસ્પર માફી માગી લીમજી તથા સમરૂબને બનાવવાની તજવીજ કરે છે. એટલામાં હકીમને સુલતાનાનું તેડું આવતાં શીરીન તથા ખુશરોખાન ફરી છુપાઈ

(૬)

જાય છે. પણ છુપાતી વેળા બન્નેનાં કપડાં તથા પીપ ભુલથી બદલાઈ જાય છે. લીમણ દરબારમાં જાય છે. પાછળથી સમરૂખ ખુશરોખાનને પીપમાંથી કાઢવા જતાં ત્યાં શીરીન દેખાય છે. ને સમરૂખ ગભરાય છે.

પ્રવેશ ૭ મો—કાળાકીડલા પાસે રહેતા મસ્તાન નામના ભરવાડને ત્યાં ઉતરેલ આફતાબ સાથે દીલખરની ભેટ થાય છે અને કાળા કીડલામાં જાય છે.

પ્રવેશ ૮ મો—પહેરેમીરજી ખુન કરી લીમણ હકીમને પોતાનો પોશાક પહેરાવી ખુરશેદ જેલમાંથી છટકી કાળાકીડલા તરફ જાય છે. આ બખર સુલતાનાને થતા પોતાની વાત બહેર થવાની બીકે ગભરાય છે, ને બાળ રીતે બચાવ કરવા ઇરાન જાય છે.

પ્રવેશ ૯ મો—કાળા કીડલાના સરદાર અર્દશીરને સમજાવી મજબૂબાન મહેતાબને ફાંસી દઈ દેવાની ગોઠવણ કરે છે. ત્યાં આફતાબ દીલખર, પરવીઝ, શુબખર અને ખુરશેદ આવી મહેતાબને છેડાવે છે ને મજબૂબાનને ફાંસી અપાવે છે.

અંક ત્રીજો.

પ્રવેશ ૧ લો—સુલતાનાની સરહદમાં સલામતી નથી એમ સમજી તમામને લઈ ખુરશેદ ઇરાનમાં આવી ખુદાદોસ્ત નામના ફકીરને ત્યાં કુકામ કરી ઇરાનના બાદશાહ પાસે ફરીવાર કરવા જાય છે.

પ્રવેશ ૨ જો—ધરિનમાં બખત્યારશાહને લેવા આવેલી સુલતાના ધરની દરબારમાં બાય છે.

પ્રવેશ ૩ જો—ધરનના શાહ બહાદુરજીંગ પાસે ખુરશેદ આવી સુલતાનાની ફરીયાદ કરે છે. એટલામાં સુલતાના આવે છે. તમામને જોઈ ગભરાય છે. બાદશાહ પાસે બખત્યારશાહની માગણી કરતાં તે નાશી ગયો છે એ સાંભળી વધારે હેરાન થાય છે. ને ફરીયાદ કરવા આવેલી ખુરશેદનું ખુન કરે છે આખર ખુદ હોસ્ત બખત્યાર શાહ રૂપે બહાર થાય છે. આફતાબ અને ગુલબર પોતા વચ્ચે બેઠા બાઈનો સંબંધ બાણી દુઃખી થાય છે સુલતાના પોતાના કૃત્યથી પસ્તાય છે.

પ્રવેશ ૪ જો—શીરીન, સમરૂખ અને ખુશરોખાન મળી લીમજીને બતાવે છે. ને છેવટ તવા કાયદા ને નમસ્કાર કરે છે.

પ્રવેશ ૫ જો—ધ્યારમાં આશાજીંગ જ્યેહી ગુલબર ઝુરી ઝુરી પ્રાણુ તજે છે. આફતાબ આ બતાવથી હિંકેરાઈ આત્મઘાત કરે છે.

પ્રવેશ ૬ જો—ચોકસમુદ્રમાં ડુબેલી સુલતાના ઝેરપી આત્મઘાત કરે છે.

પ્રવેશ ૭ જો—મહેતાબને મલેકપુરની શહેનશાહત સોંપાય છે, ને તમામ કામમાં ગયબી ઇન્સાફની ફતેહ થાય છે.

શાન્તિ

શાન્તિ

શાન્તિ

ગાયત્રી ઇન્સાફ

નાટકનાં ગાયનો

અંક પહેલો

ગુલઝર—

૧

રખ હરદમ રટ નામ જીવરવા
બલક ખેલ દુઃખ રૂપ વિચારી-રખ
માત તાત વિણ જેણે નિભાવી
આપશે હજુ એકરાર-રખ
એજ સંખધી અને હિત ગ્રાહક,
એજ ગુખ તણે સાર-રખ
પલક પલકમાં જે પલટે છે,
તે જગ પ્રેમ વિસાર-રખ
ખાંચ બ્રહ્મ પછી કદી ન છોડે,
એથી અમર કર ખ્યાર-રખ

દીલઝર—

૨

રહેલું પરને જે કહેલું તે પોતાને સહેલું.
પડે તો નડે નાં કોઈ કોઈને-રહેલું
પોતે પોતાને કામ, રહે રાચી તમામ,
તે બળેનાં બીજનાં ચરિત્ર જોઈને રહેલું
રંગ જાણે રંગાયું જે રૂડે રંગે
કેમ જાણે રાખેલું જેને ધોઈને રહેલું

(૯)

ગુલબર

૩

મારી ઘેલી ઓ બેની ખુમારી આ શેની,
બોલાવે છે બે લો શાણી ફોર્મને-મારી૦
હિત બાળકનું ખેાય એવું જગમાં નવ કાય,
માટે રહેવું વહાના વેણે મોડીને-મારી૦

કંચનીઓ—

૪

મેં બાલી ભોલીકું મેયાં દુઃખ દે ગયો,
મેયા દુઃખ દે ગયો જાનું કણું લે ગયો—મેં૦
ગલિયન કુંજમે, પરિમલ પુંજમે,
આઈ અચાનક નફ્ટ નિઠર ભયો—મેં૦
સખ અંગ જકરી બેની શીર પકરી,
અધરસેં ઝગજન અધરનકું ઠહયો—મેં૦
કુસલાયકે સમજાયકે બહેલાયકે દીલકી કલી,
ચલ ચલ સખી તે હેદેડેં કુચ્છ કહી લે ગયો દુર્ધંટ ગલિ.
ફીરતો નહીં તનકી રહી શુદ્ધ બુદ્ધ કહું કેસે અલિ,
હુશીયાર હુઈ જગ, મેં અકેલી ડગર પછિતાતી બલી
જરીસી નિહાલ ભઈ બોલત બેહાલ ભઈ,
ચિતકો ચકોર ચોર કરસે સરકં ગયો,
કરસે સરક ગયો ન હી કચ્છ કહે ગયો—મેં૦

દીલબર—

૫

ફરે કુલી કુલી ફરેરે, અમલનો અજબ દંડ જે ધરે,
ગમે તે કુડાં કામ એ કરે; ભલે જશ ભરે તરે કે મરે ફરે૦

કદી ન ઓળખે ભય ભલાઈ કે અકળિત કુદરત ખેલ
સદા દિવસ ગણી સરસ આપના, કરે કાળથી ગેલ,
મસ્ત થઈ કરે કાળથી ગેલ દિલે નહીં જરી ડરેરે-અમલ
અમલ કેફ જે જીવે જાણે તેને આવે હહેર,
મકાંટ મદિરા પાન કરે તો કરે કારમો કેર.
રંકપર કરે કારમો કેર, અંતતો ખડું તરેરે-અમલ ૦

લીમળ—ખુશરો

૬
ફરી જનારે હવે સિતારો દુનિયાનો ચારો
આશક માશુકના સામાન હક્કનો થાતાં આધારો
હુશીયારી ઇમાનદારી નારીની સારી કરનારો.
ને સાચા મુખનો ભલા નશીબે દેખાયો કિનારો
હવે ફરો મીસીસની સેવા, તો ખાશો મીઠા મેવા,
મતિ પાની પર ઓરતની કહે તેને જીત્તા મારો-ફરી ૦
માન પાનના મિલાવડામાં થવું હે.ય હુશિયાર,
વળી ઇજ્જત દોલત અને આંદના જોડો ઇન્તેજાર
તો માફ તાફ એ ઇર્થ્યાને રાખોનાં તલભાર
ને જ્યાં દેખો ત્યાં ઓરતના થાએ ફર્માખરદાર
તો ખુદા પાસ નહિ જઈશે એ સ્વતંત્ર સુંદરી રણશે,
ને કરશે નરને નશીબવાંતા છે રસ્તો સારો-ફરી

મુસ્તાના—

૭
નામ આ પાવન શું બુંસારો,
હાય તો તો પ્રલય થાય, જીવવું વૃથા ગણાય,

ગેબી ગજબ જગ જણાય—નામ૦

એક ખોડાં આવો તોર, બીજી બનું ખુદાનીચોર

એ ન થાવા પ્રેમ દોર, તોડી રહું સદા હુલ્લાસે—નામ૦

આફતાબ-મહેતાબ— ૮

છે સલામ તુને અથ બે કહર બુદિમ જીગર નવ કર,

સલામ સલામ —છે સલામ૦

છે અધિકાર મદ મૃગજળનું પાણી.

સમજ સમજ નથી અંત સુખની નિશાની-છે સલામ૦

સુદતાના

છોડ જીકર, શીદ તોડ જીગર, ઝટ છોડ નગર, અલિમાની

છે ધર સુંદર જ્યાં નથી નોકર તું સમ નાફરમાની,

આફ-મહે-

સુઝશે બુઝશે કહર આવતાં હથરાની- છે સલામ

હીલખર— ૯

આશુ' તન ક'પે નવ આજે માફ મન જ'પે

સાંભળીયા માઠા સમાચાર દુઃખદેણ,

પ્રિયતમ જીવાના, વડાલાના વિયોગ શાવાના

આવ્યા શુ' દિવસો રોવા ભરી ભરી નેણ-આશુ'૦

તન બાગ મન ડાળીમાં છે.....લાગી,

પ્રીતિ કળી રહીયાળી એ.....ભાંગી,

રંગદોળાવા કયો પાપીઓ વાયુ થયો દુઃખદેણ-આશુ'૦

(૧૨)

મહેતાબ-

૧૦

હતું પાંજરે હેમને પણ જાણી દુઃખરૂપઃ
 હશે પંખીડું જાય છે, લેવા સુખ અતુપ.
 પણ તે સુખની વાટીકા પ્રકટલીન આંહિ જણાય.
 બાકી વન સુકાં ઘણાં પણ ત્યાં રહ્યું ન જાય,
 છતાં જશું હા ! હાલતો ફરી હશે તુજ બહાલ,
 તો ફરશું તુજ છાંયડે, નહીં તો બુરા હવાલ.

દિલખર-

૧૧

સાચો ભરૂંસો રાખી શાણા કીરનારનો.
 વિચરો મન ધાર્યો કરવા બહેલારે બહાવા-સાચો.
 મુરખને હાથ ચડશે, હીર ને કાચ ગણશે,
 પાનખડાં દેશે મીઠાં માનરે બહાવા-સાચો.
 ગુથીરા હું વાટ જોતી ખેરાવા માળ મોતી
 નિર્ભય થઈ વળજે અપુર્વ જનરે બહાવા-સાચો.

ગુલજર

૧૨

રાહ જુએ મેચી ઝૂંખે બિચારી; વારી, વારી,
 પુછું પંખીને પ્રેમ દા; કયાંછે; એ મારે વિહારી; વારી, વારી,
 રાહ જુએ

જુરેછે પે ક રી પોક રી પોકારી, દે આવી દિલાસે એ હ રી
 બીજા દિલાસા નકામા જણાતા ને જીન્દગાની આકારી
 પ્યાર કરતાં પ્રથમ જે જણાય પ્રેમ પીડા આવી

ફરી તો તો દેશ વિદેશ સમજ દેત, હુઃખદ હેત,
નીકહી બે, આશક ઠંઢેરેઃ ઠરમાં ધારી-રાહ જુએ

લીમજ-

૧૩

બીબીની ખુમારી, મીયાંની ખુવારી,
કરી દીએ ભારી, જીવતા દે મારી;
આતો નહી સારી, કાચદાની ખારી-બીબી
માંહેથી ન્યારી, ઉપરથી પ્યારી,
સોનાની કટારી, જીવની લેનારી,
પેટું મોટું શુંજ, બીબી બાઈ બચુટીકુલ,
મ.રે મોટાં મોટાં કુલ, કહ્યું કરે નાં કબુલ,
હવે લાગે ખારી, આતો તાબેદારી,
જમાના છે તારી, ખુરી બલિદારી—બીબી.

આફતાબ—

૧૪

ન્યાય તુજ દરબાર નથી શું સાચ જીઠ તણો ખુદા,
જે કરે ફરમાન તારાં, ભુલી કુઠાં કામરે,
તે અમીર તમામરે, સાફ દિલ શીર આપદા-ન્યાય૦
રહેમના હરિયાવ અમપર કર નજરને આપરે,
તું અદલ ઇન્સાફરે, નેફીનો કર જય સદા-ન્યાય૦

(૧૪)

અંક બીજો.

દિલખર—

૧૫

બળે હેડાનું હીર, ઝરે નયનોમાં નીર, શું કરે મેના કદપાંત,
 રટી પોપટનું નામ દિવસ રાતડી,
 પડી પાંજરે રીખાવ નાં તું જાતડી,
 ભેળે બાપુડી ન જાય ફાટી છાતડી,
 થશે એમતો હું કરીશ કોથી વાતડી—બળે૦

સાખી,

હુઃખ પછી સુખ પાણુ આવશે, બોગ થશે સંયોગ,
 તું જેવા બહુ ભોગવે જગમાં રાગી રોગ.
 બે જરી ઉઘ્રીશ તો કપાશે તુજ પાંખ.
 બાધ બેન જગપિતાની રાખી એસ ભાંખ,
 આવશે ઉડી ગયેલ પ્રણયિ પ્યારો કીર—બળે૦

દિલખર—

૧૬

કુલી ફાલી એને જીવાની ન જાણ
 દિવાની છે એ તો કરે મોટી હાણ,
 કમળ ખીત્રે, પણુ ન ઝીલે, બ્રમર તો શું દહાણુ—પુલી૦

ગુલખર—

૧૭

સમજ હવે મમ ડાહી દિલખર સર્વ તારી વાત,
 એ જીવાની છે જયભરી જેમ ચંદ્રમા વિજી રાત

(૧૫)

ઉપવન રૂડાં જોખન વિશે રમનાર જો નહિં પાસ,
ઠળીઓ ખીલી તાપે તપો કરમાઇ તમશે વાસ,
જીવાની નામની, એ તે શા કામની, જોવું ને રોવું,
કયા મનડું ધોવું, છે મુંગાનું સ્વપ્ન.

દિલખર—એ નહિં જીવાની જાણુ પ્રાણુ હાણુ—કુલી-

ગુલખર—

૧૮

કોઈ નથી કીસ્મતથી મોટું સાઈં નટાઈં કરવાને,
ખેલ ખાલી ખટપટના કરતાં અંત મુરખડા મરવાને
શુકને પકડી પ્રીતે પાળતા મહિપતિ મન મુદ્દ ભરવાને
કપોતને સડુ કંકર મારે, અપશુકને ઉગરવાને
ઉંચ નીચ કરનાર ભાવી તો શું ધરવીપર પરવાને—કોઈ.

સુસ્તાના—

૧૯

પ્રેમથી ક્ષેમ નહીં થાશે ધરે શાને ત્યાંજ—
રહેમ કિલ માઈં—પ્રેમથી.
જગર થા કારમી, ક....ટા—રી જેગી.
નહિ તો થશે સુખ ધુળ તાઈં—પ્રેમથી.
ધુપો છે આ દાગ તે દે....ખા....ડું કો...ને
મુરખ બનું નથી એ થનાઈં—પ્રેમથી.

પરવીઝ—

૨૦

જગમાં જીવી ઠરું, મુખ રયામ લઈ રું,
એથી અધિક છે ભલું જો ઝેર પી મરું;

શીત બીક હું ધરું, હવે સુઝયું કરું,
 ફના ફના એ ભાવના ભરું;
 કેવે રૂ વે ખરૂં, વિષ વેનું ધરું,
 કાળી નાગણી બની પુંઠે સદા સરું;
 જર જોરને હરું, દિલ ખુશ કરીકરું,
 ફના ફના સુખ માગને કરું :

લીમણ—

૨૨

ચાલ ગોરી સુધારાની સંગી નિતનવરંગી.

પુટી બેહાલીની ચાલ—

ચાલ૦

સમરૂખ—

જોડલાં ખ્યારાં રહે ન ન્યારાં સાચા મુશારામાં

લીમણ—વાહ વાહ વાહ—

ચાલ

દિલડાં નરતા જ્યાં ત્યાં ફરતાં હડકાયાં,
 મીઠી વાત ઠરતા; બીજે જઈ ઠરતાં બહુ ડહાં.
 કેવો, સારો, ધારો, સારો,

પુરાતુ પોઠાડો કબરમાં લ્યો મહાલી—ચાલ

દીલખર—

૨૨

હુતિ મમ ડાહી પત્રિ લાવજે વેગે વિનવિ,
 પુંઠે પડીને પાપીએ પ્રિય લીધો છીનવી -હુતિ.
 બહાલો લાલો મારા ચિતનો ચોર,
 બાંધી ગયો મને પ્રેમને દોર,
 તારી હુશિયારી લાશીથી મોહનને મનથી—હુતિ.

ગુલજર--

૨૩

ફક્ત લે લાગી સનમના નામની,
 શી ખુમારી ઇશ્ક રસના જામની;
 દિલ ઉડે છે આ ગગનને લેહીને.
 ચાહે તે દિલપર, સીતમ ગુજર;
 બે પરવા હું બની— ફક્ત
 માફ ખુલ ખુલ રહો મુખારક બસ થયું,
 કર કતલ આ દિલ, અગર બિસ્મિલ્લ;
 છું હું એ કામની— ફક્ત

પરવીઝ--

૨૪

પ્રિય સખી ચાલ નિઠર થઈએ ને કહીએ,
 વિધ વિધ જે વીતી દિલાસો એક બોમથી કંઈએ;
 નેકીથી ચાલતાં જે સરપર વિપત તે સહીએ—પ્રિય.
 બહાર કરી ઉપકારી ઠરી છો પ્રેમ ભરી બલિહારી,
 મુંઢર મુખપર મોહન મંદર માર્ગની તું દાતા,
 જગર આ એની અમર કટોરી થઈ.

ખુલ--

વારૂ સ રૂ જોઈયું તમારૂ જીવેક,
 મુકીને ચાલ ચુપ કર.

પર--

ખુલ--

છે જ્યાં જીવન જઈએ— પ્રિય.

ખુરશીદ--

૨૫

હવે સમજ શહેનશાહ શાણી, કર કાંઈક સુકંમ કમા
 બાંધી મુઠીએ આવી જાય છે હાથ પસારી પ્રાણી.

આ સહુ જુહું સાચાં સંગી પાપ પુન્યને જાણી;
 કર કાંઈક સુકમં કમાણી— હવે
 શું મલકાતી રાંક રૂધીરથી નિપજેલું સુખ માણી
 ઉડાણમાં જો એ સુખ દુઃખ છે જેવું હીમનું પાણી,
 કર કાંઈક સુકમં કમાણી— હવે
 તન તલ એક દિવસ ઓરાશે ફરે કાળની ઘાણી
 સમય જવાનો ને રહી જશે સારી નઠારી કહાણી:
 કર કાંઈક સુકમં કમાણી— હવે

મુક્તાના—

૨૬

બસ કર બદકાર નાર નાં તમા મુને લગાર;
 હરકત હરવા મુજ કર અકલ અમલ છે અપાર-બસ
 દઉં ઇનામ જે શુભામ મુજ પર કરી સરજેરી;
 ચહશે ચિતે આરામ જકડી તેને કર જાગર-બસ

દિલખર—

૨૭

આ હૃદય હીંચાળા ખાએ, આશા નિરાશા જુલે
 જરી કરમાઈ ફરી ફરી કુલે—આ હૃદય
 ઘડીમાં ચડતું આકાશેએ
 પડી ઘડીમા ભુપર કુલે—આશા
 હું તારાથી હારીરે એ
 રીઠ ભાવી મુને નવ ભુલે,—આશા

આક્રતાખ—

૨૮

કુદગતની સુખમય રીતિ એવી કુદરતની
 અસતથી અલગ સમીપ રહે સતની;

(૧૯)

તમા તેને નાહતની—કુહરતની૦
કદી હળશે ચારદી સતત નથી જ રકતી ત્યાં કદી.
ખલીન ભુવન ખરીનું બદન
નિખી છટકી; નેકીનાં ઘરની
થતી વતની....સુખમયરીતિ એવી કુહરતની૦

સુહતાના—

૨૯

શીદ હવે અટક અટક, પકડી પાડી પટક પટક,
ઝાડી કેશ અટક અટક; કરને શાન્ત અટક અટક—શીદ
શું મુજને બદબખત બનાવા દઈશ સલામત તુજનેબના
કઈક કયો છે કાવાદાવા, તેશુ માત્ર ગણેછે ઝાવાં;
પણ સત્તા મારી સમજતીશ, પકડી પીંખી પદમાં લાગીશ
હાડચામ હોંશે કચરાવીશ, એ રડશે હું હૃદય હસાવીશ
ત્યારે કરીશ કેર કરીશ જતીન કરીશ સુખથી કરીશ;
હૃદ પહાર હવે હુશિયાર થઈ કડું ઉમેદો કાર.
ત્યારે બનીને લાચાર બનશે બહુ બહુ બેચાર;
ચાલ પુઠે સટક સટક; લોડી પીવા ઘટક ઘટક—શીદ૦

અંક ત્રીજો.

લખામ—

૩૦

લેજે તારાં બચાવી બાળકને,
રાજ પાટ બન ધામ નામ તુજ અમો રાંકની પાસે;

(૨૦)

પ્રેમ પેખ નો તું પિતાતો આશક બીજે ન બઢે-ખા૦
હંશે હરામી તે બંદનામી થાવા જ્યાં ત્યાં ધાશે
અમે માત્ર એળખીએ તુજને પાળે પ્રીતિથી પાસે બાં

મુલખર-

૩૧

અહા અહા અહા દેખું સામે સુખડાં,
જાતી કુઝાતી ન માતી કંચુકીમાં છાતી;
દશા રૂડાં ગીત ગારી સુણી થાતી મદમાતી-અકા૦
હવે આ ગાલની લાલી શરાબતું ખ્યાલું;
હસીને ખ્યાન હોકમાં પીવાને પ્રમે આલું;
હરે તન મન નચન નાજુકડાં-અહા૦

મુલ્તાના-

૩૨

અતિ દિપાતનો કિપાય હવે કેમ કરે,
જણાતો અધકાર દાર દાર હાય હરે-અતિ૦
સિતારો દિવસનો ફરી અરે શું સાંજ પડી;
ફરે છે દુશ્મનો વરનાં યુથ કયાં વિચરે-અતિ૦
જણાય અંદગી આ વન હતો જે બાગ રૂડો;
અચાવ એ રહીમ ફકત તારી આશ ધરે-અતિ૦

દાસ્તાને દિલખરી

ખુરશોદ—

૩૩

અખતાવર મુલક મશહુર, કરીને તર્ફદારી દુર.

કહું તે ખયાન પર દઇ કયાન, આપો ન્યાય હક સુલ્તાન

÷ ÷ ÷ ÷

નાનું ગામ દરિયાખાર, ત્યાં અખત્યાઝ બાગીદાર,
સુલ્તાના તણો શરદાર, ઘરની નાર પરી અવતાર;
એ બેટા તણો એ બાપ, આવી મલેક પુરમાં આપ.
સુલ્તાના તેણો દીલદાર, થઇ આખર થયો બહુ ખવાર,

÷ ÷ ÷ ÷

ઝોરત પરણવાનો એક, છે અમ કાયદો બહુ નેક,
તેથી બનઃ ફત્વારો આપ, બેગમને ઠગાં દઇ થાપ;
લોગી ઝોરતોની જાત, ઇશક થતાં વધી ગઇ વાત,
ખેલેરોજ ખુશીના ખેલ; ચમકયા અંતબાણી હમેલ:

* * * *

શ્રીએ ઠાંકવા બદકામ, જાહેર લગનની કરી હામ,
મુંઝાયો પુરૂષ પરણેલ, બચવું હતું બહુ મુશ્કેલ;

* * * *

દરીયાખાર પહોંચી વાત, આવી બાળ બે લઇ માત,
બાનુ શહેનશાહ દરખાર, આખ્યા બેઉને ફીટકાર,
સુલ્તાના થઇ બેજાર, હીકમત કરી ગુપ્ત હજાર,
ચારને કરી બંધીવાન, મુકયો આપ પાસ ધરાન,

* * * *

ચારની નાર અતિશય રાંઠ, તેપર મુકી ખોટો વાંક,
 દર્ધને ઝેર લીધો જન, બાળક મોકલ્યા વેરાન,
 એતો વાત અટકી ત્યાંય, પણ શો ગર્ભને ઉપાય,
 દિવસો જેમ વધતા જાય, રંગત અંગની બદલાય;
 કરના એ ઉપાધી દુર, ખાનગી સ્વારી લઈ બહાદુર,
 ચાલી રહેલગાયરખામ, બદલ્યા વેશ સ્થિતીને નામ;
 ગર્ભ નૈ.આર ગામની માંહ, ઉતરી શોધી એક સરાય,
 જેથી લેદ કયાંય ન જાય, પણ ધાર્યું પાણીનું થાય;

+ * † +

હું કંઈ કામ મદતી ગામ, વળતા કયો ત્યાંજ મુખામ;
 બાણી છળ કરી આ વાત, ત્વાંતો થઈ ગઈ મધરાત;
 જન્મિ બાળકી તે વાર, સખી થઈ દાટવા તૈયાર;
 નિદ્રાંય તોય આખર માત, તેને રૂચી નહીં આ વાત;
 શોધી કેઈ પ્રદેશો જન, તેને સોંપવા ફરજન્દ,
 બેગમનું થયું ફરમાન. આવી દાસી મુજ મકાન,
 પુછ્યો મારે. સહુ અહેવાલ, મેં પણ બનાવી કરીતાલ,
 લઈગઈ તે પછી બેગમ પાસ, બોલીનાખી તે નિશ્વાસ;
 માફ માનીતુ બુલ બુલ, જેના પર બધું છે કુલ,
 તેને સોંપુ છું વિષ્ણુ મુલ, સાચી માત થાઓ કબુલ;
 તે પછી ચાલી અશ્રુધાર, બોલી જાઓ મમ ગુલબાર,
 લોકીટ બાંધી કંઈ અમુલ્ય, સોંપ્યુ મુને પુત્રી કુલ;

સ્વારી ગઈ સવારે દેશ, પોતે બ્રહ્મચારિણિ વેશ,
ધરીને કર્યું પાવન નામ, વહે દેવી ઠહી ચહુ મામ;
હું પણ પહોંચી મારે ઘેર ગુણને શાખી છાની પેર
આવી આજ લગીસરકાર, થઈ બુબસુરતીનો બંડાર;

†

*

*

વયમાં રહ્યું એહ બચાન, બે બખત્યારના સંતાન,
હું અસહીયયા વન હું શીયાર, પહોંચ્યા મલ્લેકાદરબાર
આપી તેને ત્યાગી રીસ, લશ્કરી નોકરી બક્ષીસ,
ત્યારથી આવતા મમ ઘેર, જેમાંથી થયો આ કેર;
દીલબર લત્રીજ સકુમાર, થઈ મહેતાબની દિલ્લદાર,
મોટા આફતાબથી ખ્યાર, કરવા લાગી મમ ગુલબાર;
બેગમને થઈ આ જાણ, તેથી થઈ હૃદય પાપાણ
કરીયાં તે પછી જે જે કામ, છે આમાં લખેલ તમામ;
તેં બાંચી વિચારી વાંક, મન છોડ બચાવો રાંક,
જુઠી ઠડેં તો દયો જાન, આપો ન્યાય હક્ક સુલ્તાન.

ખુશરોબાન—

૩૩

ઈય ખ્યારીને ચારીની આવી નિશાની રિઝાવો,
જરીક ભુકંને તક ન ચુકજો,

લીમજ—ભું ભું ભું ભું ભું.... ઈઈ૦

ખુશરો—ટટાર રહેજો પડીતે સ્હેજો વાલમ વન્સમેર દેજો

લીમજ—ભું ભું ભું ભું ભું

(૨૪)

પુશરો—ખસ હવે તો ચાલો, હમકે ચાલો:

પુરો કખાલો, કરીને મહાલો, ખાઓને પાલો.

વાહ, વાહ, વાહ.... દર્દ

તમામ—

૩૪

શીખામણ લીધી બહુ સારી.

વડલો તણી મતીને છણી;

છે સ્વિ....કા....રી....શીખામણ

તજીએ ફરીશે મુરખા ઠરશે,

ખડારથી સારા, આ સુધારા ને ધા....રી....શીખા

ખંધારણ જે કુદરતનું છે તે નહિં ફરશે:

તેનો ખરો લઈ આશરો,

ધરને પરને દ્યો ઉ...ગા....રી....શીખામણ

આકૃતાખ—

૩૫

તાડું પરવાના શમા બુઝાતાં શું થાશે,

કે.ને આધાર જીવશે;

આશકો મારી નાં ફનીયાદને, સાંભળો કેઈ આપો દાદને

જીએ. પ્યારા હાય. એ ચી સાર જાય

જીવમી એ ગણે મને એકિકસુએ ભયો.

આમુઘિમકે પણ હું ઠર્યો.

કહે: એને અહીંથી જાય..... પરવાના

મહેતાબ—

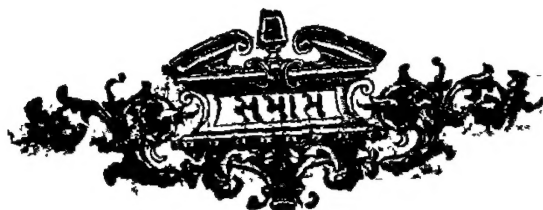
૩૭

નિર્દય ઓ ભાવિ અઘટીત તું ફાવી,
 રોતાને શાને રડાવે છે;
 પ્રિય ભાઈની સગાઈને કસાઈ શાને,
 હાથથી પડાવે છે.... નિર્દય૦
 ગરીબી જન્મથી આપી છે તે અમે રાખી,
 પિતાને માત તણી ખોટ પણ અમલ સાંખી,
 છતાં જજાય મને લોહી તું મયું આખી,
 ભરી જન્મમાં નિમક હસતું તમામ દુઃખ નાખી;
 કર અહેશ ન, લે આ જાન, શીઠ રખાવે છે.... નિર્દય

મુહતાના—

૩૮

છુટે મજબી ગુનાહ વિચારો ક'પારો,
 મેં મમ હાથથી હણી કુલવાણી,
 કુહાડી કેવની ધારિ... છુટે૦
 કયાંય ન ફાવી, બચત રીખાવી, રાંઠણી હાથ કુમારી;
 પાપ અમાપ એ તાપની જાડી, આજ પ્રભાતે ભારી
 પ્રથમમે શીઠ વિસારી, કરી ન્યારી; છુટે૦

જાહેર ખબર.

સાહેને સસ્તું કાપડ ક્યાંથી ખરીદશો?

પારેખ. ભુદરદાસ જમનાદાસને

ત્યાંથી,

અમારે ત્યાંથી

વિભાગી, દેસી, ત્યા સુતરાડિ, સાડીઓ,
મલમલ, કીણા ઘાતીજોટા, ગરમ રીપકાટ,
ગજઆણી ત્યા રેરામી, તમામ કાપડ શ્રીશયત
ભાવે મળે છે. એક વખત પધારી ખાતરી કરવા
વિનંતી છે. માત્ર બહાર ગામ પણ ઓડરથી
મોકલવામાં આવે છે. અને તેમના ઓડર પર
પુરતું ક્યાન આપવામાં આવે છે.

પારેખ ભુદરદાસ જમનાદાસ.

કલોથ મરચન્ટ,

ક.પઠ બજાર-વીરમગામ.

— વીરમગામ —

